

A BOR ÉS A PÁLINKA HASZNÁLATA BEZDÁN NÉPI GYÓGYÁSZATÁBAN

A bor és a pálinka már az ókori népek életében is igen fontos szerepet játszott. A trákoknak, a görögöknek és a rómaiaknak még boristenük is volt: Zeusz fia Dionüszosz vagy Bacchus. Tiszteletükre az őrjöngésig fokozódó orgiával járó ünnepi szertartásokat rendeztek. Az ilyen vad tivornyákat táncával mindig egy papnő (bacchánsnő) vezette.

A görög-római kultúra nevezetes orvosai már ismerték a bor és a pálinka gyógyszerként való felhasználását is. Így Hippokratész, Arisztotelész is. Galenus (131–201) már vizes és szeszes kivonatokat is készített különböző növényekből, amelyekben a hatóanyagok már koncentráltabb mennyiségben fordultak elő. Meglátásai 1400 éven át megállták a helyüket a hivatalos orvostudományban.

A Bibliában is vannak a bornak gyógyszerként való felhasználásáról említések. Szent Lukács (II. század) evangélista, aki orvos volt, az irgalmas szamaritanusról szóló történetben megemlíti a bor fertőtlenítő hatását.

A középkori nagy járványok idején is a bor volt az egyik leghatásosabb gyógyszer. Vannak, akik azt állítják, hogy a bor volt az ókor és a középkor „penicillinje”. Ilyen megfontolásból itatták a bort katonáikkal a hadvezérek azokban a korokban, de az sem kizárt dolog, hogy a szeszes italok gátláscsökkentő hatásuk miatt voltak népszerűek a hadviselések idején. Ma már tudjuk, hogy a borban levő polifenoloknak baktériumölő hatásuk van. Például a kolera és a tífusz kórokozója, ha borba teszik, egy perc alatt elpusztul.

A honfoglalás kori magyarok négyféle italt ismertek: a bort, a pálinkát, a kumiszt (erjesztett lótej) és a mézsört. A szőlő termesztését és a bor előállítását a Kaukázus mentén, a Fekete-tenger és a Kaspi-tenger közötti területen való tartózkodásuk idején ismerték meg. Erre utalnak a honfoglalás kori régészeti leletek (Nagyszentmiklós) is, amelyekben már megtalálhatók a mind a négy ital tárolásához és fogyasztásához szükséges edények.

Erzsébet magyar királyné (XIV. század) reumás fájdalmait a rozmaring és a levendula alkoholos kivonatával gyógyította, és a végén olyan egészségnek örvendett, hogy 72 éves korában férjhez ment a lengyel királyhoz. Ezt a folyadékot a XVII–XVIII. században a Magyar Királyné Vize (Aqua Regina Hungariae) néven csodaszerként árulták. Az említett növényekben levő illóolajok

fertőtlenítő és bőrizgató hatásuk miatt fürdővizekben, valamint a beteg testrészek bedörzsölésére használták, és még ma is használják.

Ma már csak a szőlő megerjedt levéből készült szeszes italt nevezzük bor-nak, de tágabb értelemben a gyümölcsnedvekből nyert (alma, körte, meggy), valamint a gyógynövényekből kapott szeszes italokat is bornak nevezzük. A borok alkoholtartalma 10–15% körül van.

Ma a pálinka gyümölcscefre (szilva, eper, barack, cseresznye, meggy, alma, körte, birsalma) vagy szőlőtörköly erjesztésével, lepárlásával, finomításával készül. A pálinka legtöbbször 40–50% alkoholt tartalmaz.

1919-ben Bezdánban 208 gazdának 205 kat. hold szőleje volt. Legtöbb volt: Nicolaus Hemlnek (8 kat. hold), Kuzmán Miklósnak (7,5), Kedves Mihálynak (6), Müller Mihálynak (5), Csapó Jánosnak (4,25), Nagy Ferencnek (4), Papp Istvánnak (4), Szabó Pálnak (4), Szákovits Pálnak (4) és Varga Ferencnek (4). Ma már Bezdánban senkinek sincs szőleje. A bort mindenki a boltban veszi.

A pálinkafőzés valamikor elismert mesterség volt, és az állam ellenőrzése alatt állt. Bezdánban még az 1970-es években is 6 pálinkafőző mester működött. Ma már csak 1 pálinkafőző mester dolgozik, és az állam sem tulajdonít különösebb jelentőséget ennek a mesterségnek. Ezért számtalan polgárnak van a helységben pálinkafőző kazánja, amit tulajdonosán kívül a rokoni és baráti kör is használ. Így nincs is olyan ház a helységben, ahol ne lenne néhány liter pálinka.

A bor és a pálinka felhasználása a népi gyógyászatban szorosan kapcsolódik a gyógynövényekhez, a bort és a pálinkát azonban ma is önálló népi gyógyszerként használják Bezdánban.

Számtalan bezdáni polgár ma is gyűjt gyógynövényeket. Gyógynövényeknek nevezik azokat a növényeket, amelyeknek véleményük szerint gyógyító hatásuk van. A gyógynövény hatóanyagtartalmú részét (virág, levél, gyökér) drognak nevezik. A drogokból bor segítségével készült kivonatokat gyógyboroknak nevezik (*Vina medicamentosa*). A drogokból pálinka segítségével készült kivonat a tinktúra (*tinctura*).

A gyógyborokat csak belsőleg, míg a tinktúrákat belsőleg és külsőleg (fürdővízbe, bedörzsölésre) is használják.

A gyógynövényeket majdnem minden esetben a felhasználóik gyűjtik össze. A gyógynövény virágát a déli napsütés idején, leveleit a növény virágzása előtt vagy alatt, a gyökerét pedig kora tavasszal vagy ősszel, a termését az érés idején gyűjtik. A gyógynövényeket szellős, száraz helyen (padláson) megszárazítják. Szárazítás előtt csak a gyökereket mossák meg, majd feldarabolják. A megszárazított gyógynövényeket papír- vagy vászonzacskókban, esetleg kartondobozokban tárolják.

A tinktúrák elkészítésénél mindig ugyanazt az eljárást alkalmazzák. Egy jól zárható zöld színű (óvják a gyógynövényt a fénytől) üvegben lazán elhelyezik a drogot. Az üveget teleöntik 40–50%-os különböző gyümölcsökből készült pálinkával, majd jól lezárják. Az üveget két–három hétig szobahőmérsékleten (18–20°C) tartják. Az üveg tartalmát mindennap jól felrázzák. Két–három hét után az üveg tartalmát átszűrik, miközben a szűrőben a drogot kissé megnyomkodják.

A bort tisztán gyógyszerként a XIX. sz. közepéig használták a hivatalos gyógyászatban. Volt olyan gyógyszerár, ahol csak különböző borokat árultak

a különböző betegségek gyógyítására. Napjainkban a bort gyógyszerként Bczdán népi gyógyászatában spriccer – fröccs (bor szóдавizzel) alakban használják. A felnőttek több bort és kevesebb szóдавizet, a gyerekek és a fiatalok kevesebb bort és több szóдавizet tesznek a spriccerbe. A bort étkezés közben fogyasztják. Egy négy-öt tagú család egy étkezéskor kb. 3/4 liter bort iszik. Az étkezés előtt és az étkezés alatt ilyen formában fogyasztott bornak étvágyfokozó és emésztést elősegítő hatása van, amelyet a benne levő szerves savak és a számos ásványi anyag biztosítja.

A forralt bort az emberek (favágók, kocsisok, hótisztítók) leginkább télen isszák. Az a vélemény járja, hogy a forralt bor felmelegíti az összefagyott testrészeket. Habár édes borból készül, mindig tesznek hozzá valamilyen édesítőt, majd fahéjjal, szegfűszeggel és néhány szelet citrommal (mind behozatali drogok) ízesítik. A bort felmelegítik 50–60 fokra, majd a tűzhelyen félrehúzva állni hagyják, hogy a fűszerek zamata az italba szívódjon. Később újra felmelegítik 50–60 fokra, és melegen fogyasztják. Ilyen formában elősegíti az izzadást, és kitűnő népi orvosságként tartják számon a nátha gyógyításában. Itt említeném meg az ún. kalapkúrát, ami abból áll, hogy addig kell inni a forralt bort, amíg egy kalap helyett nem látunk két kalapot.

A német ajkú lakosság adventkor a forralt bort üdítőitalként fogyasztja.

A csalánbort csalánból (*Urtica dioica*) állítják elő. Ez a gyógynövény megtalálható a kertekben (elhagyott kerítések tövében) és a szabadban. Szára sokszor egy méter magasra is megnő. Levele érintéskor égető fájdalmat okoz.

A csalánbor az egyik legjobb vértisztító és vérképző kivonat. Előszertetel isszák azok a betegek is, akiknek vese-, epe- és húgyhólyagköve van.

Elkészítése: Fél kilogramm csalángyökeret jól megmosnak, darabokra vágják és négy liter vörösborban, lefedett edényben addig főzik, míg meg nem puhul. Lehűtik, megsűrítik, és jól zárható üvegekben tárolják. Evés előtt egy kisebb pohárral isznak belőle.

A fokhagymabort fokhagymából (*Allium sativum*) állítják elő. Mint zöldség- és fűszernövény az egész világon elterjedt. Gyógyító tulajdonságai jól ismertek. Majdnem minden kiskertben termesztik. Jellemző szagát kéntartalmú illóolajától kapja, amely igen erős fertőtlenítő hatású.

A fokhagymabort eredményesen lehet használni magas vérnyomás, érmezsés és cérnagiliszta esetében.

Elkészítése: Három fokhagymát jól összezúznak, és beleteszik egy liter fehérborba. Tizenkét óra múlva a fokhagymakivonatot megsűrítik, és jól lezárható üvegekben tárolják. Naponta többször isznak a kivonatból egy kis pohárral.

A rozmaringbort rozmaringból (*Rosmarinus officinalis*) állítják elő. Az emberek ezt a két méter magasra is megnövő félcserjét cserepekben, kiskertekben nevelik. A gyógynövénynek sötétzöld tűlevelei vannak. Virágai fehér vagy halványkék színűek. Mind a leveleket, mind a virágokat gyűjtik.

A rozmaringbort vizelethajtóként használják.

Elkészítése: egy liter vörösborba 48 órára, egy liter fehérborba 24 órára rozmaringot tesznek. Azután a kivonatot leszűrítik, és jól zárható üvegekben tárolják. Napközben étkezéskor a két kivonatot felváltva kisebb pohárral fogyasztják.

A fecskéfűbort a vérhulló fecskéfűből (*Chelidonium majus*) állítják elő. Csöves, szögletes szárú 70–80 cm magas, csipkés levelű gyógynövény. Egész

évben virágzik. Virága sárga. Szárából és gyökeréből narancssárga, sűrű nedv csordul ki. A gyökerét, a szárát és a levelét gyűjtik.

A fecskefűbort a májbetegségekben szenvedők fogyasztják.

Elkészítése: Egy liter fehérborba 50–60 gramm fecskefűvet tesznek gyökere-
restül. Két–három órai állás után a gyógynövényt kifacsarják és eldobják. A
kapott gyógybort megsűrítik, és jól zárható üvegben tárolják. Napközben kor-
tyonként fogyasztják.

A *kankalinbort* a tavaszi kankalinból (*Primula officinalis*) állítják elő. Lom-
berdeinkben és kaszálóinkon fordul elő. Bezdánban a bezdán–dunai töl-
tészút és a Holt-Baracska közti határrészen gyűjtik. Levélrózsája közepéből 15
cm magas virágzati kocsány emelkedik ki. Aranysárga virágai ernyőbe csopor-
tosulnak, és mézhez hasonló kellemes illatot terjesztenek. A gyógynövény vi-
rágait gyűjtik.

A kankalinbort szívpanaszok esetében használják, de vértisztítóként is is-
merik, mert megszabadítja a szervezetet a köszvény és a reumás megbetege-
déskor keletkező mérgező anyagoktól.

Elkészítése: Egy–két literes üveget lazán megtöltenek kankalinvirággal,
majd az üveget teleteszik fehérborral. Az üveget lezárva két hétig a napon
tartják. Tartalmát megsűrítik, és lezárható üvegben tárolják. Naponta három-
szor egy evőkanállal fogyasztanak belőle.

A *vérontó pimpóbort* a vérontó pimpóból (*Potentilla erecta*) állítják elő.
Bezdánban a Bezdán–Becse csatorna partján végig megtalálható. Gyökértörz-
szű, apró sárga virágú növény. Gyökértörzsét és levelét gyűjtik.

A vérontó pimpóbort az emberi szervezet általános erősítésére használják.

Elkészítése: Egy liter vörösbortba 150 gramm gyökértörzset és levelet tesz-
nek. Az üveget lezárják, és tíz napon át naponta jól felrázzák. Megsűrítik és
jól lezárható üvegben tárolják.

Naponta háromszor egy pálinkáspohárral isznak belőle evés előtt.

A pálinkát, minden különösebb előkészület nélkül, számos esetben hasz-
nálják belsőleg és külsőleg is a népi gyógyászatban.

Étvágyfokozás céljából evés előtt, emésztési zavarok esetében pedig étke-
zés után isznak egy kis pálinkáspohárral.

Lyukas, fájó fogat pálinkával öblögetnek.

Torokfájás esetén a pálinkát toroköblögetőnek használják.

A lázas beteg egész testét pálinkával dörzsölik be, hogy a felgyorsított vér-
keringéssel tehermentesítsék a szívet, és megszabadítsák a szervezetet a bőrön
keresztül a mérgező anyagoktól.

A sebeket fertőtlenítés céljából pálinkával kimossák.

Hastáji görcsök esetén a hasfalra pálinkával átitatott és darált borssal be-
szórt törülközőt raknak.

Krampampulinak nevezi a lakosság a cukorral édesített, fűszerekkel ízesít-
tett pálinkát, amit használat előtt meggyújtanak.

A *csalántinktúrát* csalángyökérből (*Urtica dioica*) állítják elő.

A csalántinktúrát a fejbőr naponta egyszeri bedörzsölésére használják,
amitől a haj dúsabb, fényesebb, lazább, hajlékonyabb, egyszerűen ápoltabb lesz.

A *diópálinkát* a diófa (*Juglans regia*) termésének felhasználásával készítik.
A diófa közismert gyümölcsfa vidékünkön.

A diópálinka jó hatással van a máj és a gyomor működésére. Sokan isszák a vér sűrűségének csökkentésére is.

Elkészítése: Június közepe táján vesznek 20 darab zöld diót és négyfelé elvágják. Egy liter gyümölcspálinkába tesznek a diókon kívül három szegfűszeget, egy fahéjat, egy vaníliát és egy fél narancs héját. Az üveget jól lezárják és három héten át a napon vagy meleg helyen tartják. Megszűrik. 250 gramm vízben feloldanak 500 gramm cukrot, és az oldatot hidegen a pálinkához öntik.

A diópálinkából naponta 3X1 kávéskanállal fogyasztanak.

A *feketenadálytő-tinktúrát* a fekete nadálytő (*Symphytum officinalis*) gyökeréből állítják elő. Bezdánban a Baracska–Duna-ág vizenyős partján található nagy mennyiségben. Sokan a vadon élő növényt áttelepítik a kertjükbe. Ez egy 70–80 cm magas szúrós, szőrökkel borított növény. Gyökérzete egy vastag gyökértörzsből és az abból elágazó vékonyabb gyökerekből áll. A gyökerek kívülről feketék, belülről fehérek. Nagy levelei lándzsa vagy tojás alakúak. Virágai harang alakúak és ibolya- vagy rózsaszínűek.

Reumatikus fájdalmak esetén naponta egyszeri bedörzsölésre használják.

A *kakukkfűtinktúrát* a kakukkfű (*Thymus serpyllum*) virágjából készítik. Bezdánban hatalmas ligetekben fordul elő a bezdán–monostorszegi töltésút és a bezdán–becsei csatorna közötti napos részen. Sokan kertjükben termesztik. Kellemes, jellemző illata van.

20–30 cm magas növény. Levelei keresztben áttellenesek, hosszúkás tojás alakúak. Kicsiny virágaik bíborvörösek vagy rózsaszínűek. Virágos, leveles hajtásait gyűjtik.

Izomgyengeség esetén (gyengén fejlett gyermek, sklerosis multiplex esetén) a végtagok naponta egyszeri bedörzsölésére használják.

A *körömvirág-tinktúrát* a körömvirág (*Calendula officinalis*) virágaiból készítik. A gyógynövény vadon terem, de sokan kertjükben is termesztik.

40–50 cm magasra nő. Virágai narancssárgák. Szára és levelei nedvdúsak és ragacsos tapintásúak. A körömvirág-tinktúrát forralt vízzel hígítják, és különböző elhanyagolt sebeket (elgennyesedett, felfekvés okozta, visszér vagy aranyér okozta) gyógyítanak vele.

A *levendulatinktúrát* a levendula (*Lavandula officinalis*) virágaiból készítik. Kertekben termesztik. Jól bírja a szárazságot, ezért a sziklakertek díszítésére is alkalmas. Félcserje. Magassága 10–20 cm. Levelei hosszúkásak, illatosak, liláskék virágai álfüzérben állnak.

A levendulatinktúrát a Magyar Királyné Vize előállításánál, de fürdővizek illatosítására is használják.

Az *orbáncfűtinktúrát* az orbáncfű (*Hypericum perforatum*) virágaiból készítik. A kaszálókon, legelőkön előforduló ágas-bogas növény. Magassága legtöbbször 40–60 cm. Ha virágait összedörzsölik, piros levét ereszt. Használják ideggyulladások, neurózisok, álmatlanság, beszédzavarok, hisztériás rohamok, ágybavizelés, depresszió esetén. A betegek naponta háromszor egy evőkanál vízben 15 csepp tinktúrát isznak.

A *pásztortáska-tinktúrát* a pásztortáska (*Capsella bursa-pastor*) frissen szedett szárából, leveleiből, virágaiból és terméséből készítik. Ahol fű nő, ott pásztortáska is található. A drogot összeaprítva helyezik a pálinkába. A hó elolvadása után azonnal megjelenik a mezőn. 20–30 cm magasra nő. Levelei rózsákban állnak. Lándzsa alakúak. Virágai fehérek és kicsik. A magasba

emelkedő szárán végig számos børszerű tapintású szív alakú termés helyezkedik el. A pásztortáska-tinktúra belsőleg felhasználva szabályozza a vérkeringést (csökkenti a magas vérnyomást, az alacsony vérnyomást normális szintre emeli) és előállítja a különböző vérzéseket (menstruációs, aranyérsérülési, gyomorvérzés).

Naponta 3X1 evőkanállal szednek belőle.

Külsőleg a különböző izombetegségeknél bedörzsölésre használják.

A *rozmaringtinktúrát* a rozmaringból (*Rosmarinus officinalis*) készítik.

A rozmaringtinktúrát a Magyar Királyné Vize előállításánál, de fürdővizek illatosítására és azok fertőtlenítő és bőrizgató hatásának növelésére is használják.

A *svédcepptinktúrát* mindenkinek saját szükséglete szerint kell összeállítania. Nincs mindenre jó svédcepp. Ezért csak felsoroljuk, hogy melyik gyógynövényt miért teszik bele a tinktúrába: a rebarbara hashajtó, a kamilla görcsoldó és baktériumölő, a körömvirág gyulladáscsökkentő, a kakukkfű légzőszervi panaszok esetén és az immunrendszer erősítésére stb. A gyógynövényekből mindig egyenlő mennyiséget használnak.

A svédcepptinktúrából naponta 1 kávéskanállal fogyasztanak.

A *vadgesztenye-tinktúrát* a vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*) terméséből készítik. Mint ültetett díszfa Bezdánban még csak a fűtácán található. Levelei tenyeresen összetettek, virágai fehérek, tüskés tokterméséből vörösesbarna héjú, dió nagyságú termés fejthető ki.

A levél-, virág- és magdrogot igen sokan használják. Főleg a vérerek erősítésére, a trombózis megelőzésére, lábfekélyek gyógyítására, a különböző sérülések utáni agy-, és tüdővízenyő csökkentésére. A vadgesztenye-tinktúrát külsőleg a reumás végtagok bedörzsölésére használják.

A *zsurlótinktúrát* a mezei zsurlóból (*Equisetum arvense*) készítik. A futballpályától nyugatra elterülő cserjésben gyűjtik. A gyógynövény kis karácsonyfához hasonlít. Virágtalan (sporás) növény. Tavasszal hajtó spóratermő szárain májusban megjelennek meddőhajtásai. Ezeket a meddőhajtásokat kell gyűjteni.

A zsurlótinktúrát vizelethajtóként 3X1 pálinkáspohárral fogyasztják naponta. Külsőleg lábizzadásra jó népi gyógyszer. A lábat először megmossák, megszáritják, és utána naponta egyszer jól bedörzsölik.

A *vérontópimpó-tinktúrát* a vérontó pimpó (*Potentilla erecta*) gyökértörzséből és leveleiből készítik.

A vérontópimpó-tinktúrát a szervezet általános erősítése céljából, valamint a depressziós állapot javítására isszák, naponta 3X1 kávéskanállal.

A *macskagyökér-tinktúrát* macskagyökér (*Valeriana officinalis*) gyökeréből készítik. Bezdánban a Bajai-csatorna bal partján és a bezdán-dunai töltésút mellett, a szivattyúteleptől a dunai csárdáig nagy mennyiségben vadon terem. Vannak, akik kiskertjükben termesztik. Gyökértörzséből sok vastag gyökér ered. A gyökerek szaga átható és eléggé kellemetlen. Szára 1 m magasra is megnő. Virágzata elágazó. Apró fehér virágai vannak. Ezek kellemes illatúak. Keresztben átellenesen elhelyezkedő levelei lándzsásak, durván fogazottak.

A macskagyökér-tinktúrát idegcsillapítóként, nagyobb mennyiségben altatóként használják. 3X1 kiskanállal vesznek be belőle naponta.

Hogyan védekeznek az emberek az alkohol káros hatása ellen?

1. Az alkohol fogyasztása előtt 4–5 szem keserű mandulát esznek, vagy lenyelnek 1 evőkanál olívaolajat.

2. Mulatozás után 2 dl tiszta friss vizet isznak, de ha fájni kezd a fejük, akkor megesznek 4–5 szem keserű mandulát is.

3. A részeg embernek egy korty ecetet adnak.

Hogyan gyógyítják a már alkoholistává vált embert?

Egy liter forró vízhez hozzáadnak egy marék kakukkfűvet, majd az edényt lefedik. Két perc múlva a kapott teát termoszba teszik. Ebből a teából az alkoholista negyedóránként bevesz egy evőkanállal. Egy bizonyos idő múlva az alkoholista izzadni, szomjazni, hányni kezd. Székelési és vizeletelési inger izgatja. Akkor a teaivást abba lehet hagyni, de később több ízben is meg lehet ismétetni.

ADATKÖZLŐK

Borus Istvánné Schwang Anna (1930) háztartásbeli

Jašarević Mitar (1918) ny. tisztviselő

Kedves Gyula (1931) ny. tanító

Mazák Pálné Szabó Mária (1931) háztartásbeli

Reéb Gáspárné Mazák Katalin (1908) háztartásbeli

Szójka Géza (1936) ny. géplakatos